

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ПЕРЕДБАЧЕНОЇ Ч. 4 СТ. 309 КК УКРАЇНИ, У ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЯХ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Проаналізовано основні правові позиції Верховного Суду в аспекті звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 309 КК України. Зроблено висновок, що Верховний Суд правовими позиціями щодо застосування ч. 4 ст. 309 КК забезпечує єдність судової практики. У цих правових позиціях здійснюється тлумачення таких передумов та умов звільнення від кримінальної відповідальності, як встановлення ознак добровільності лікування особи, яку пов'язують з визначенням початкового моменту лікування; факту захворювання на наркоманію у певний відрізок часу кримінального провадження; кола закладів, в яких можливе проходження лікування. Водночас, з огляду на наявність різної судової практики стосовно того, чи повинно бути в медичних документах поставлено такий діагноз обвинуваному, як наркоманія, як одна з умов звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 309 КК України, обґрунтовано доцільність ухвалення Верховним Судом нової постанови з правовою позицією, яка б вирішувала вказане питання

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, наркоманія, правова позиція, судової практика, тлумачення, заохочувальна норма, наркотичний засіб.

Fedytnyk Vasyl. Approaches to understanding the grounds for exemption from criminal liability provided for in Part 4 of Article 309 of the Criminal Code of Ukraine in the legal positions of the Supreme Court

The main legal positions of the Supreme Court regarding the exemption of a person from criminal liability on the basis of Part 4 of Article 309 of the Criminal Code of Ukraine are analysed. It is concluded that the Supreme Court ensures the unity of judicial practice through its legal positions on the application of Part 4 of Article 309 of the Criminal Code. These legal positions interpret the prerequisites and conditions for exemption from criminal liability,

© ФЕДИТНИК Василь Миколайович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ; ORCID: 0009-0003-2890-0780; e-mail: Fedytnykv@gmail.com

such as establishing the voluntary nature of a person's treatment, which is linked to determining the start of treatment; the fact of drug addiction at a certain point in time during criminal proceedings; and the range of institutions where treatment is possible. At the same time, given the existence of different judicial practices regarding whether the accused should be diagnosed with drug addiction in medical documents as one of the conditions for exemption from criminal liability on the basis of Part 4 of Article 309 of the Criminal Code of Ukraine, it is reasonable for the Supreme Court to adopt a new resolution with a legal position that would resolve this issue.

Key words: *exemption from criminal liability, drug addiction, legal position, judicial practice, interpretation, incentive provision, narcotic drug.*

Вступ. Звільнення від кримінальної відповідальності є одним із інститутів кримінального права, який фактично полягає у відмові держави від застосування щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінального провадження, яке здійснює суд у випадках, передбачених у Кримінальному кодексі України (далі – КК), у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) [1]. Водночас «звільненням від кримінальної відповідальності насправді є те, що в чинному законодавстві названо звільненням від відбування покарання. ... те, що названо в законі звільненням від кримінальної відповідальності насправді є відмовою від її застосування, тобто самостійним, а не тотожним звільненню явищем» [2, с. 268]. Відмова держави від застосування кримінальної відповідальності передбачена й за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Так, у ч. 4 ст. 309 КК передбачено, що особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частиною першою цієї статті (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту та без кваліфікуючих ознак). Попри, здавалося б, достатньо чітке та лаконічне формулювання складу позитивної посткримінальної поведінки особи в цьому випадку, доцільно наголосити, що на сьогодні відсутня єдність як наукової думки, так і судової практики стосовно розуміння конкретних передумов та умов звільнен-

ня особи від кримінальної відповідальності, передбачених у ч. 4 ст. 309 КК. Йдеться й про правові позиції Верховного Суду (далі – ВС), які містяться у постановках цього Суду та спрямовані на забезпечення сталості та єдності судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (ч. 1 ст. 36) [3].

Огляд джерел. У науковій літературі проблема звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 309 КК була предметом дослідження таких науковців, як Ю. В. Баулін, А. А. Музика, О. В. Наден, І. О. Никифорчишин, П. І. Орлов, О. І. Перепелиця, С. С. Терещук, В. В. Устименко, Є. В. Фесенко, П. В. Хряпінський та ін. Водночас слід зауважити, що поза увагою науковців залишається питання вивчення правових позицій ВС в аспекті розуміння окремих передумов та умов звільнення від кримінальної відповідальності у ч. 4 ст. 309 КК.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося вище, указаний вид звільнення від кримінальної відповідальності належить до заохочень позитивної посткримінальної поведінки особи. На думку А. А. Музики, «заохочення соціально позитивної поведінки й активності осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків, сприяє підвищенню ефективності кримінально-правових засобів боротьби з такими злочинами, причому саме звільнення особи від кримінальної відповідальності є необхідним та достатньо ефективним стимулом до цього» [4, с. 230].

Згідно з ч. 4 ст. 309 КК особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частиною першою цієї статті (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту та без кваліфікуючих ознак).

Певний час у судовій практиці ВС існували різні підходи стосовно вирішення таких питань застосування ч. 4 ст. 309 КК: 1) встановлення добровільності лікування особи, яку пов'язують з визначенням початкового моменту лікування (до оголошення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення чи після цього, під час розгляду кримінального провадження у суді першої чи апеляційної інстанцій); 2) встановлення факту захворювання на наркоманію (встановлено

раніше, до оголошення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення у цьому провадженні або ж у цьому провадженні цей діагноз особі встановлено вперше); 3) кола закладів, в яких можливе проходження лікування.

Наприклад, у постанові ВС від 06.09.2018 акцентовано увагу на тому, що для звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 309 КК необхідно встановлювати, що обвинуваченому поставлено діагноз «наркоманія» до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК, за яке особу притягують до кримінальної відповідальності. І лише в цьому разі можна говорити про добровільність звернення за лікуванням [5]. В іншій постанові ВС від 13.04.2021 підкреслено, що для звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 309 КК необхідно встановити, чи перебував обвинувачений на обліку у лікаря-нарколога до вчинення кримінального правопорушення та звернення до лікувальної установи, в якому порядку було встановлено діагноз наркоманія (амбулаторне лікування чи в умовах стаціонару), чи має місце систематичне вживання наркотичного засобу чи це явище епізодичне [6]. У постанові від 11.09.2019 ВС виснував, що в матеріалах кримінального провадження відсутня інформація про те, чи має лікарня, в яку особа звернулася за лікуванням від наркоманії, ліцензію на проведення лікування наркозалежних осіб [7]. Згідно з правовою позицією ВС, викладеною у постанові від 13.02.2020, звернення особи за медичною допомогою вже після ухвалення вироку щодо неї свідчить, що ця особа ставила собі за мету не виліковуватися від залежності, а ухилитися від відповідальності за вчинення кримінального правопорушення [8]. Таким чином, на певному етапі розвитку судової практики існувало чимало питань щодо тлумачення, здавалося б, досить простого в плані формулювання у ч. 4 ст. 309 КК складу позитивної посткримінальної поведінки особи як підстави звільнення її від кримінальної відповідальності.

З метою забезпечення єдності судової практики ВС на рівні об'єднаної палати ККС, проаналізувавши положення Закону «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», формулювання ч. 4 ст. 309 КК, причини, які можуть передувати зверненню особи до лікувального закладу для лікування від нар-

команії, сформулював наступний висновок: «Згідно з ч. 4 ст. 309 КК особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені ч. 1 ст. 309 КК. Підставою для звільнення від кримінальної відповідальності у такому випадку є добровільне звернення до лікувального закладу особи, яка хворіє на наркоманію, та розпочате нею лікування від наркоманії. Добровільним в контексті ч. 4 ст. 309 КК слід вважати таке звернення особи до лікувального закладу, яке здійснюється за її особистою згодою, або згодою законного представника, що мало місце до моменту виходу суду першої інстанції до нарадчої кімнати для ухвалення рішення у кримінальному провадженні. Для застосування цієї норми попередній факт перебування особи на обліку осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, не є визначальним, оскільки факт захворювання на наркоманію у такої особи може бути встановлено вперше» [9].

Таким чином, суд касаційної інстанції, ухваливши відповідну постанову, «зняв» дискусійні питання, які виникали під час розгляду справ за ст. 309 КК у разі вчинення обвинуваченим дій, які охоплюються складом позитивної посткримінальної поведінки особи, спрямувавши судову практику в напрямку забезпечення її єдності у частині застосування ч. 4 ст. 309 КК. Проте виникли інші питання, які стосуються розуміння самого поняття наркоманії як діагнозу, лікування від якої повинна добровільно розпочати особа.

Наприклад, ВС у постанові від 22.04.2025 залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій, якими обвинуваченого було засуджено за ч. 1 ст. 309 КК, а касаційну скаргу обвинуваченого – без задоволення, вказавши, що довідкою лікарсько-консультативної комісії, в якій вказано, що обвинувачений страждає на психічні та поведінкові розлади внаслідок поєднаного вживання алкоголю, канабіноїдів, не підтверджується наявність у нього такого захворювання, як наркоманія. На думку суду касаційної інстанції, відповідною довідкою не підтверджується наявність у засудженого діагнозу, який є необхідною умовою звільнення його від кримінальної відповідальності на підставах, передбачених ч. 4 ст. 309 КК [10].

В іншій постанові ВС зроблено фактично такий самий висновок. Суд касаційної інстанції виснував, що обвинуваченому, щодо

якого вирішувалося питання про звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 309 КК, не встановлювався діагноз «наркоманія» за результатами проходження медичного обстеження відповідно до Закону № 63/95-ВР і Порядку проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами, у зв'язку з чим, на думку ВС, відсутні підстави для звільнення останньої від кримінальної відповідальності на підставі положень ч. 4 ст. 309 КК. Згідно з довідкою медичного закладу обвинуваченому було поставлено діагноз «психічні розлади і розлади поведінки внаслідок вживання опіоїдів (Метадон), стан відміни неускладнений» [11].

Водночас в інших випадках ВС приймав протилежні рішення. Так, у постанові від 12.03.2019 відзначається, що обвинуваченому медичним закладом поставлено діагноз захворювання, пов'язаного з наркоманією (розлади психіки та поведінки внаслідок вживання канабіноїдів зі шкідливими наслідками), а сукупність всіх визначених у ч. 4 ст. 309 КК передумов на умов були підставою для ухвалення судами першої та апеляційної інстанцій рішення про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності [12].

Як вбачається з положень Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», наркоманія – це психічний розлад, зумовлений залежністю від наркотичного засобу або психотропної речовини внаслідок зловживання цим засобом або цією речовиною, а особа, хвора на наркоманію – це «особа, яка страждає на психічний розлад, що характеризується психічною та (або) фізичною залежністю від наркотичного засобу чи психотропної речовини, і якій за результатами медичного обстеження, проведеного відповідно до цього Закону, встановлено діагноз «наркоманія»» [13]. Як зазначено в ч. 3 ст. 12 цього Закону, діагноз «наркоманія» встановлюється лікарсько-консультаційною комісією [13]. Норма аналогічного змісту закріплена у п. 7 Порядку проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами [14].

Водночас у медицині поняття «наркоманія» має дещо інший зміст. Це «групи захворювань, викликаних систематичним споживанням наркотиків, та тих, що проявляються в синдромі зміненої

реактивності, психічної та фізичної залежності, а також деякими іншими психотичними та соціальними феноменами» [15, с. 15].

У Міжнародній класифікації хвороб (МКХ-10) термін «наркоманія» не використовується. Натомість у МКХ-10 хвороби, які об'єднуються поняттям «наркоманія», вміщено у розділі V, яким присвоєно коди F10–F19 та які полягають у різних видах залежностей від психоактивних речовин (розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин) [16]. Згідно з «Класифікатором хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я» НК 025:2021 захворювання, що охоплюються поняттям «наркоманія», включають хвороби групи «Розлади психіки та поведінки, внаслідок вживання психоактивних речовин», які мають спільні прояви, причини виникнення або напрямки лікування, та яким також присвоєно коди F10–F19 (F10 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, F11 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання опіоїдів, F12 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання канабіноїдів, F13 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання седативних чи снодійних засобів, F14 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання кокаїну 17, F15 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання інших стимуляторів, включаючи кофеїн, F16 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання галюциногенів F17 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання тютюну, F18 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання легких розчинників, F19 Розлади психіки та поведінки внаслідок вживання декількох препаратів та інших психоактивних речовин) [17].

Ураховуючи таку класифікацію хвороб, лікарі під час надання медичної допомоги особам із залежностями від психоактивних речовин, ставлять діагноз відповідно до формулювань, вжитих у МКХ-10 та в НК 025:2021, вказуючи на відповідний діагноз у супровідних документах, які містяться в матеріалах справи (якщо йдеться про кримінальні провадження). Те, що в медичних документах лікарі не послуговуються поняттям «наркоманія», не означає, що такий діагноз особі поставлений не був. Відмова у звільненні особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 309 КК у зв'язку з тим, що у медичних документах, виданих медичними закладами, в яких обвинувачений проходив (-ить) лікування, відсутнє саме слово «наркоманія», є свідченням позитивіз-

му, який певною мірою «засліплює» здоровий глузд та унеможливорює поглянути ширше на проблему наркоманії, якої на папері як терміна може й не бути, однак яка існує як явище об'єднавчого характеру для різноманітних захворювань, викликаних залежністю від психоактивних речовин, зокрема, від наркотичних засобів. Більше того, поняття «наркоманія», вжите законодавцем як у КК, так і в регулятивному законодавстві, є позитивною тенденцією в нормотворчій практиці, оскільки єдиним терміном описана ціла група захворювань. Зміст терміна «наркоманія» відповідає передусім підходам у міжнародному праві. Згідно з визначенням ВООЗ (1957) наркоманія – це стан періодичної або хронічної інтоксикації, викликаний повторюваним вживанням наркотичних речовин (природних чи синтетичних) [18]. Окрім того, термін «наркоманія» та його значення добре відомі широкому загалу, що здатне викликати ефект розуміння цього змісту пересічним громадянином. З точки зору нормотворчої техніки, використання законодавцем у ч. 4 ст. 309 КК єдиного терміна «наркоманія» замість розлогого описання тих хвороб, що охоплюються цим поняттям відповідно до формулювання в МКХ-10 та в НК 025:2021, сприяє стислості та зрозумілості понятійного апарата КК [19].

Проте, на нашу думку, у зв'язку з різними підходами в судовій практиці стосовно необхідності встановлення обвинуваченому саме такого діагнозу, як наркоманія, ВС доцільно ухвалити нову постанову, що міститиме висновок стосовно вирішення означених питань.

Висновки. ВС правовими позиціями про застосування ч. 4 ст. 309 КК забезпечує єдність судової практики стосовно розуміння кожної передумови та умови звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з позитивною посткримінальною поведінкою особи. З огляду на наявність різної судової практики щодо врахування умовою звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 309 КК діагностування в обвинуваченого психічного та поведінкового розладу внаслідок вживання наркотичних засобів, а не наркоманії, обґрунтовано доцільність ухвалення ВС нової постанови з правовою позицією, яка б вирішувала вказане питання.

1. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: постанова Пленуму

Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text> 2. Куц В. М. Звільнення від кримінальної відповідальності та перспективи його законодавчого врегулювання. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 267–270. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.54 3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> 4. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів: монографія. Київ: Логос, 1998. 323 с. 5. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 06.09.2018 (справа № 450/3304/17, провадження № 51-1092км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76442061> 6. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13.04.2021 (справа № 367/5346/20, провадження № 51-1309км21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342739> 7. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 11.09.2019 (справа № 227/2400/17, провадження № 51-2854км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84211549> 8. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13.02.2020 (справа № 242/176/18, провадження № 51-1751км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87672612> 9. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 29.11.2021 (справа № 357/11205/19, провадження № 51-2776км21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101592405> 10. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22.04.2025 (справа № 333/3409/24, провадження № 51-253км25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126843789> 11. Постанова Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02.07.2025 (справа № 199/9337/22, провадження № 51-1038км25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128685801> 12. Постанова Другої судової колегії Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12.03.2019 (справа № 127/16198/18, провадження № 51-49км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80458423> 13. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> 14. Порядок проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами, затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства внутрішніх справ України 16.06.1998 № 158/417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0482-98#Text> 15. Мішиєв В. Д. Психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання опіоїдів: клініка, діагностика, терапія. Львів: Вид-во Мс, 2005. 200 с. 16. Міжнародна класифікація хвороб (МКХ-10). URL: <https://kod.poltavalk.com.ua/mkxh-10-am> 17. Класифікатор хвороб та

споріднених проблем охорони здоров'я НК 025:2021, затв. наказом Міністерства економіки України від 04.08.2021 № 360-21. <https://surl.li/jdzepl> **18.** Доповідь Експертного комітету з питань наркотичних речовин, що викликають залежність, Всесвітньої організації охорони здоров'я (резолюція Е/В.19.R./7, Офіційні звіти Всесвітньої організації охорони здоров'я, 1957, 76). https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/bulletin/bulletin_1957-01-01_1_page007.html#f001p000 **19.** Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія. Київ, 2001. 154 с.

References

1. Pro praktyku zastosuvannya sudamy Ukrainy zakonodavstva pro zvinennia osoby vid kryminalnoi vidpovidalnosti: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 23.12.2005 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text> **2.** Kuts V. M. Zvinennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta perspektyvy yoho zakonodavchoho vrehuliuvannia. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2021. № 2. С. 267–270. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.54 **3.** Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> **4.** Muzyka A. A. Vidpovidalnist za zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv: monohraf. Kyiv: Lohos, 1998. 323 s. **5.** Postanova kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 06.09.2018 (sprava № 450/3304/17, provadzhennia № 51-1092km18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76442061> **6.** Postanova kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 13.04.2021 (sprava № 367/5346/20, provadzhennia № 51-1309km21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342739> **7.** Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 11.09.2019 (sprava № 227/2400/17, provadzhennia № 51-2854km19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84211549> **8.** Postanova kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 13.02.2020 (sprava № 242/176/18, provadzhennia № 51-1751km19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87672612> **9.** Postanova obiednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 29.11.2021 (sprava № 357/11205/19, provadzhennia № 51-2776kmo21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101592405> **10.** Postanova Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 22.04.2025 (sprava № 333/3409/24, provadzhennia № 51-253km25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126843789> **11.** Postanova Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 02.07.2025 (sprava № 199/9337/22, provadzhennia № 51-1038km25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128685801> **12.** Postanova Druhoi sudovoi kolehii Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 12.03.2019 (sprava № 127/16198/18, provadzhennia № 51-49km19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128685801>

gov.ua/Review/80458423 **13.** Pro zakhody protydiv nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv ta zlovzhyvanniu nymy: Zakon Ukrainy vid 15.02.1995 № 62/95-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> **14.** Poriadok provedennia medychnoho ohliadu ta medychnoho obstezhennia osib, yaki zlovzhyvaiut narkotychnymi zasobamy abo psykhotropnymi rehovynamy, zatv. Nakazom Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy ta Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy 16.06.1998 № 158/417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0482-98#Text> **15.** Mishyiev V. D. Psykhichni ta povedinkovi rozlady vnaslidok vzhyvannia opioidiv: klinika, diahnozyka, terapiia. Lviv: Vyd-vo Ms, 2005. 200 s. **16.** Mizhnarodna klasyfikatsiia khvorob (MKKh-10). URL: <https://kod.poltavalk.com.ua/mkKh-10-am> **17.** Klasyfikator khvorob ta sporidnenykh problem okhorony zdorovia NK 025:2021, zatv. nakazom Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 04.08.2021 № 360-21. <https://surl.li/jdzepl> **18.** Dopovid Ekspertnoho komitetu z pytan narkotychnykh rehovyn, shcho vyklykaiut zalezhnist, Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia (rezoliutsiia E/B.19.R.,/7, Ofitsiini zvity Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia, 1957, 76). https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/bulletin/bulletin_1957-01-01_1_page007.html#f001p000 **19.** Trostiuk Z. A. Poniatiiinyi aparat Osoblyvoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: monohrafiia. Kyiv, 2001. 154 s.

Fedytnyk Vasyl. Approaches to understanding the grounds for exemption from criminal liability provided for in Part 4 of Article 309 of the Criminal Code of Ukraine in the legal positions of the Supreme Court

The main legal positions of the Supreme Court regarding the exemption of a person from criminal liability on the basis of Part 4 of Article 309 of the Criminal Code of Ukraine have been analyzed. It has been concluded that the Supreme Court ensures the unity of judicial practice through its legal positions on the application of Part 4 of Article 309 of the Criminal Code. The legal positions of the Supreme Court interpret the following prerequisites and conditions for exemption from criminal liability: 1) establishing the voluntary nature of a person's treatment, which is linked to determining the start of treatment; 2) establishing the fact of drug addiction at a certain point in time during criminal proceedings; 3) the range of institutions where treatment is possible. According to the Supreme Court, the basis for exemption from criminal liability under Part 4 of Article 309 of the Criminal Code is voluntary admission to a medical facility by a person suffering from drug addiction and the commencement of treatment for drug addiction by that person. In the context of Part 4 of Article 309 of the Criminal Code, voluntary should be understood as a person's admission to a medical facility, which is carried out with their personal consent or the consent of their legal representative, which took place before the court of first instance retired to the deliberation room to make a decision in criminal proceedings. For the application of this provision, the previous fact of a person's registration as a person who illegally uses

narcotic drugs or psychotropic substances is not decisive, since the fact of drug addiction in such a person may be established for the first time. At the same time, given the existence of different judicial practices regarding whether the accused should be diagnosed with drug addiction in medical documents as one of the conditions for exemption from criminal liability on the basis of Part 4 of Article 309 of the Criminal Code of Ukraine, it is reasonable for the Supreme Court to adopt a new resolution with a legal position that would resolve this issue. It has been established that the term «drug addiction» used in Part 4 of Article 309 of the Criminal Code covers, in accordance with international and national classifications of diseases, a group of diseases, namely mental and behavioural disorders resulting from the use of psychoactive substances. It has been substantiated that if a person is diagnosed with one of the types of such mental and behavioural disorders resulting from the use of a particular psychoactive substance, the courts must establish the existence of the relevant condition for exemption from criminal liability provided for in Part 4 of Article 309 of the Criminal Code of Ukraine, closing criminal proceedings against such a person.

Key words: exemption from criminal liability, drug addiction, legal position, judicial practice, interpretation, incentive provision, narcotic drug.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 11.01.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.01.2026 р.

Дата публікації: 03.03.2026 р.